22170 ـ شروط شوخی مشروع

سوال

شروط شوخی مشروع چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

شوخی مشروع دارای شروطی است که عبارتند از:

۱ـ اینکه در آن چیزی از استهزای دین نباشد:

این کار (تمسخر دین) از موارد ناقض اسلام است. الله تعالی می‌فرماید: وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ * لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ [التوبة: ۶۵-۶۶] (و اگر از آنان بپرسی، قطعاً خواهند گفت: ما فقط شوخی و بازی می‌کردیم. بگو: آیا به الله و آیات او و پیامبرش ریشخند می‌کردید؟ * عذر نیاورید، شما پس از ایمانتان کافر شده‌اید).

ابن تیمیه رحمه الله می‌گوید: «استهزاء به الله و آیاتش و پیامبرش، کفری است که صاحبش را پس از ایمان، کافر می‌گرداند».

این حکم، تمسخرِ برخی از سنت‌های پیامبر را نیز در بر می‌گیرد؛ مواردی که متاسفانه شایع شده است، مانند استهزای ریش، حجاب، کوتاه کردن لباس [برای مردان] و غیره.

شیخ محمد بن عثیمین در المجموع الثمین (۱/۶۳) می‌گوید: «حریم ربوبیت، رسالت، وحی و دین، حریمی محترم است و برای هیچ‌کس جایز نیست که در آن وارد شود، نه با استهزاء برای خنداندن و نه با تمسخر. و اگر چنین کند، کافر است، زیرا این بر سبک شمردن الله عزوجل و رسولانش و کتاب‌هایش و شریعتش دلالت دارد. و برای کسی که این کار را کرده، واجب است که از آنچه انجام داده به درگاه الله عزوجل توبه کند، زیرا این از نفاق است. پس بر اوست که به سوی الله توبه کند و استغفار نماید و عملش را اصلاح کند و در قلبش خشیت از الله عزوجل و تعظیم و خوف و محبت او را قرار دهد. و الله ولی توفیق است».

۲ـ شوخی باید فقط راست باشد:

پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «وای بر کسی که سخن می‌گوید و دروغ می‌گوید تا با آن مردم را بخنداند، وای بر او». به روایت ابوداود.

و ایشان ـ صلی الله علیه وسلم ـ در حالی که از این روش خطرناک که برخی از دلقک‌ها به آن عادت کرده‌اند برحذر می‌داشتند، فرمودند: «همانا مرد سخنی را برای خنداندن همنشینانش بر زبان می‌آورد که به خاطر آن در آتش سرنگون می‌شود، دورتر از [ستارهٔ] ثریا». به روایت احمد.

۳ـ ترساندن دیگران در آن نباشد:

به‌ویژه از سوی کسانی که قدرت و نیرویی دارند یا در دستشان اسلحه یا قطعه آهنی است، یا از تاریکی و ضعف مردم برای ترساندن و وحشت‌زده کردن سوءاستفاده می‌کنند. از ابی‌لیلی روایت است که گفت: اصحاب محمد ـ صلی الله علیه وسلم ـ برای ما نقل کردند که آنان با پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ در سفری بودند، پس مردی از آنان به خواب رفت. برخی از آنان به سراغ طنابی که با او بود رفتند و آن را گرفتند، پس او وحشت‌زده شد. رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «برای هیچ مسلمانی حلال نیست که مسلمانی را بترساند». به روایت ابوداود.

۴- عاری از استهزاء، طعنه و عیب‌جویی باشد:

از آنجایی که سطحِ درک، عقل و شخصیتِ انسان‌ها با یکدیگر متفاوت است، برخی از افراد ضعیف‌النفس که کارشان استهزاء، طعنه زدن و عیب‌جویی است، ممکن است فردی را دستاویزی برای خنده و تمسخر خود قرار دهند. خداوند متعال از این عمل زشت (که باید از آن به خدا پناه برد) نهی کرده و فرموده است:: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ [الحجرات: ۱۱] (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هرگز نباید گروهی [از شما] گروهی دیگر را مسخره کند؛ چه بسا اینان از آنان بهتر باشند؛ و زنان نیز نباید زنان دیگر را مسخره نمایند؛ چه بسا اینان از آنان برتر باشند؛ و از یکدیگر عیب‌جویی نکنید؛ و یکدیگر را با لقب‌های [زشت] خطاب نکنید [که این کار، مصداقِ نافرمانی از اوامر الهی است]؛ و بدترین ویژگی [برای یک مسلمان] این است که پس از ایمان‌آوردن، [فِسق و] نافرمانی کند).

ابن کثیر در تفسیرش می‌گوید: «مراد از آن، تحقیر و کوچک شمردنشان و استهزای آنان است، و این حرام است و از صفات منافقین شمرده می‌شود».

برخی، آفرینش یا راه رفتن یا وسیلهٔ نقلیهٔ کسی را مسخره می‌کنند، و بیم آن می‌رود که خداوند عزوجل، فرد استهزاء کننده را به سبب استهزایش مجازات کند. پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «برای [گرفتاری] برادرت شماتت [و شادمانی]

مکن که خداوند به او رحم کند و تو را مبتلا سازد». به روایت ترمذی.

و ایشان ـ صلی الله علیه وسلم ـ از تمسخر و آزار برحذر داشتند، زیرا آن راه دشمنی و کینه است. ایشان ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «مسلمان برادر مسلمان است، به او ستم نمی‌کند و او را تنها نمی‌گذارد و تحقیرش نمی‌کند. تقوا اینجاست ـ و سه بار به سینه‌شان اشاره کردند ـ برای شر بودن یک فرد همین بس که برادر مسلمانش را تحقیر کند. همه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است: خونش، مالش و آبروی او». به روایت مسلم.

۵- شوخی، زیاد نباشد:

برخی افراد این امر بر آنان غلبه می‌کند و به عادت همیشگی‌شان تبدیل می‌شود، و این برخلاف جدیت است که از ویژگی‌های مؤمنان است. شوخی در حقیقت مجالی و رخصتی برای استمرار جدیت و نشاط و آسودگی خاطر است [نه آنکه اصل باشد].

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله می‌گوید: «از شوخی بپرهیزید، که آن حماقتی است که کینه به بار می‌آورد».

امام نووی رحمه الله می‌گوید: «شوخیِ نهی شده، آن است که در آن افراط باشد و بر آن مداومت شود، زیرا موجب خندهٔ [زیاد] و قساوت قلب می‌شود، و از یاد الله تعالی باز می‌دارد و در بسیاری از اوقات به آزار و اذیت می‌انجامد و کینه‌ها را به بار می‌آورد و هیبت و وقار را از بین می‌برد. اما کسی که از این امور سالم بماند، آن شوخیِ مباحی است که رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ انجام می‌دادند».

۶- شناخت جایگاه مردم:

برخی بدون در نظر گرفتن جایگاه، با همه شوخی می‌کنند. در حالی که عالم حقی دارد، و بزرگسال احترامی، و پیر تکریمی. و به همین دلیل شناخت شخصیت طرف مقابل واجب است، پس با سفیه و احمق و کسی که شناخته شده نیست، شوخی نمی‌شود.

در این باره عمر بن عبدالعزیز می‌گوید: «از شوخی بپرهیزید، که آن مروت را از بین می‌برد».

و سعد بن ابی‌وقاص می‌گوید: «در شوخی‌ات میانه‌رو باش، زیرا افراط در آن، ارزش و وقار را از بین می‌برد و سفیهان را بر تو گستاخ می‌کند».

۷ـ شوخی به اندازهٔ نمک در غذا باشد:

پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «زیاد نخند، زیرا خندهٔ زیاد، قلب را می‌میراند». صحیح الجامع (۷۳۱۲).

و عمر بن خطاب رضی الله عنه می‌گوید: «هر کس خنده‌اش زیاد شود، هیبتش کم می‌شود، و هر کس شوخی کند، سبک شمرده می‌شود، و هر کس کاری را زیاد انجام دهد، به آن شناخته می‌شود».

پس از شوخی بپرهیز، که آن کم‌سن و سالان و فرومایگان را بر تو گستاخ می‌کند و آب روی را پس از درخشندگی‌اش می‌برد، و پس از عزت، خواری برایش به ارث می‌گذارد.

۸ـ در آن غیبت نباشد:

زیرا این بیماری خبیثی است، و نزد برخی چنین جلوه می‌کند که آن را به شیوهٔ شوخی نقل می‌کنند، در حالی که این کار در حدیث پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ داخل است که فرمودند: «[غیبت آن است] که برادرت را به چیزی یاد کنی که ناخوشایند اوست». به روایت مسلم.

۹ـ انتخاب اوقات مناسب برای شوخی:

مانند اینکه در یک سفر تفریحی، یا در یک محفل شب‌نشینی، یا هنگام ملاقات با دوستی باشی و با یک نکتهٔ لطیف، یا داستان عجیب، یا شوخی سبکی، با او انس بگیری تا محبت را در قلبش و شادی را در وجودش وارد کنی. یا هنگامی که مشکلات خانوادگی بحرانی می‌شود و یکی از زوجین عصبانی است، شوخی سبک، کدورت را از بین می‌برد و اوضاع را به حالت عادی بازمی‌گرداند.

ای مسلمان:

مردی به سفیان بن عیینه رحمه الله گفت: شوخی ناپسند است! ایشان پاسخ دادند: «بلکه سنت است، اما برای کسی که آن را به نیکی انجام دهد و در جایگاهش قرار دهد».

امت اسلام، امروز، هرچند برای افزایش محبت میان افراد و زدودنِ کسالت از زندگی، به [شادی و تفریح] نیاز دارد، اما متأسفانه در سرگرمی، خنده و شوخی افراط کرده است؛ تا جایی که این امور به عادت همیشگی و مشغلهٔ اصلیِ مجالس و شب‌نشینی‌هایشان تبدیل شده است. نتیجهٔ این امر، چیزی نیست جز آنکه عمرها تباه، اوقات تلف، و نامه‌های اعمال از هزل و بیهودگی پر می‌شود.

پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «اگر آنچه را من می‌دانم، می‌دانستید، کمتر می‌خندیدید و بسیار می‌گریستید». در فتح الباری در شرح این حدیث آمده است: «منظور از «دانستن» در اینجا، آگاهی از دو موضوع اساسی است: نخست، علم به عظمت خداوند و کیفر سخت او برای کسانی که نافرمانی‌اش می‌کنند؛ و دوم، آگاهی از هول و هراس‌هایی که انسان در لحظات جان کندن، پس از مرگ، در عالم قبر و در روز قیامت با آنها روبرو می‌شود».

شایسته است که مرد و زن مسلمان برای زندگی خود، به دنبال انتخاب همراهانی صالح و جدی باشند؛ همراهانی که آنان را یاری دهند تا ساعات عمر را به درستی سپری کرده و با جدیت و ثبات قدم، به سوی الله عزوجل سیر کنند و همواره به نیکان و صالحان تأسی جویند. در همین باره، بلال بن سعد می‌گوید: «آنان را در حالی دریافتم که در میدان تیراندازی، میان اهداف می‌دویدند و با هم مسابقه می‌دادند و به یکدیگر می‌خندیدند، اما چون شب فرا می‌رسید، راهبان [شب‌زنده‌دار] بودند».

و از ابن عمر رضی الله عنهما سؤال شد: «آیا اصحاب پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ می‌خندیدند؟»

گفت: «بله، در حالی که ایمان در قلب‌هایشان مانند کوه‌ها بود».

پس همراهی با چنین افرادی را در پیش گیر؛ شیرانِ روز و پارسایانِ شب.

خداوند ما و شما و والدینمان را از ایمنان در روز وحشت بزرگ قرار دهد، از کسانی که در آن روز عظیم ندا در داده می‌شوند: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ [الأعراف: ۴۹] (به بهشت درآیید، نه بیمی بر شماست و نه شما اندوهگین می‌شوید).

و صلی الله علی نبینا محمد و علی آله و صحبه أجمعین.